

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 45836-04-15 ש. ואח' נ' האפוטרופוס הכללי במחוז תל-אביב ואח'

לפני כב' השופט מרדכי (מוטי) לוי

תובעים

1. צ.ש.

2. ג.א.

3. א.א.

4. מ.ד.

באמצעות ב"כ עו"ד אורית בשן

נגד

1. א.ע.

2. ב.צ.ע.

נתבעים

באמצעות ב"כ עו"ד שרון אתגר-אלון

פסק דין

לפני תביעה לביטול צו קיום צוואה .

הצדדים:

1. התובעים הם ילדיו של המנוח י. ע. ז"ל אשר הלך לעולמו ביום 14/3/2014 (להלן-**המנוח**).

2. הנתבעים הם אלמנתו של המנוח ובנו מנישואי לה.

הרקע העובדתי וטיעוני הצדדים:

3. ביום 23/7/2014 נתנה כבוד הרשמת לענייני ירושה בתל אביב צו לקיום צוואת המנוח מיום 30/6/2009 (להלן-**הצוואה**).

4. בצוואתו, בה ביטל כל צוואה קודמת לה, ציווה המנוח בחלק האופרטיבי את רכושו כדלקמן:

1" את נכס המקרקעין השייך לי ברח' XXX בתל אביב הידוע גם כגוש XXX חלקה XXX (להלן: "הבית ברח' XXX") אני מצווה לבני ב.צ.ע. אשר ירש אותו באופן בלעדי (1/1 חלקים).

2. את נכס המקרקעין השייך לי, ברח' XXX בתל אביב, בו אני מתגורר עם אשתי הגב' א.ע. ת.ז. XXX הידוע כגוש XXX חלקה XXX על תכולתו בתל אביב (להלן: "הבית ברח' XXX") אני מצווה אשתי (כך במקור-מ.ל.) הגב' א.ע. ת.ז. XXX תירש אותו באופן בלעדי (1/1 חלקים).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

3. את כל יתרת רכושי, ואת כל יתרת נכסי, ואת כל יתרת זכויותי ואת כל מה שיש לי ושייך לי ו/או מגיע לי מכל מין וסוג ובכל מקום, בעבר בהווה ובעתיד וכן את כל חשבונותיי ופקדונותיי וכן כל קופות הגמל שלי, הנני נותן, מצווה ומוריש אותם במלואם ובשלמותם אך ורק לאשתי הגב' א.ע. ת.ז XXX "

העדים לצוואה היו מר ר.ב. וגב' נ. ד. אשר חתמו על תצהיר לפני עו"ד עופר רוקח שאישר חתימתם על גבי הצוואה.

5. ביום 17/9/2014 הוגשה לכבוד הרשמת לענייני ירושה "בקשה דחופה לעיכוב ביצוע צו קיום צוואה (בהתאם לתקנה 27(ב1) לתקנות הירושה)" (להלן- **הבקשה לעיכוב**) בקציר האומר טענו התובעים בבקשתם שמדובר בצוואה **"תמוהה ומוזרה"** שכן המנוח הדיר את ילדיו, התובעים, מכל רכושו מבלי שרמז על כך בחייו למי מהתובעים, נהפוך הוא. בשים לב לאמור סברו שקיים חשש לזיוף הצוואה ו"**למצער בלבד**" היא נגועה "**...בפגמים חמורים ביותר המחייבים את ביטולה**". בבקשה הועלו זיכרונות כאלו ואחרים של מי מהתובעים עם המנוח בדבר עתיד עיזבונו. עוד טענו שחתימת העדים אינה על גוף הצוואה וזאת בניגוד להצהרתם (ו- "**...אפשר ועוה**" **ד הכין תצהיר על מנת לצפות פני עתיד שכן מקובל הוא שהרשם דורש תצהיר עדים בהליך של בקשה לצו ירושה**").

6. בד בבד הוגשה לכבוד הרשמת לענייני ירושה בקשה לביטול הצוואה להלן- **הבקשה לביטול צוואה**). בבקשה זו עולים טיעונים דומים לאלו שבבקשתם לעיכוב ביצוע צו הקיום ועמדתם שם שכאמור מדובר בפגמים מהותיים שלא ניתנים לריפוי שכן "**...במקרה דנא מתעורר הרבה יותר מאשר ספק אם לא לומר חשש ממשי וכבד לאמיתות הצוואה**".

7. במענה לבקשה לביטול צוואה קבלו הנתבעים על ההגשה בשיהוי ניכר ללא כל הסבר הגם שדבר הצוואה פורסם בעיתון יומי. לגופו של עניין טענו שכעולה מהבקשה, "**שהנה הליך בלתי מוכר עפ"י התקנות הנהוגות במחוזותינו**", מצטיירת תמונה של תובעים אין מושג על מצבו של המנוח בכל תחומי החיים וזאת בשל נתק וקרע ארוכי שנים בין המנוח לתובעים בשל יחסם אליו, התנערותם ממנו, חוסר הכבוד שנהגו בו והתעלמותם ממנו ומצרכיו זולת מועדים בהם הם היו זקוקים לסיוע כספי ממנו. הם "**נושלו**" מהצוואה משום שהם נישלו את המנוח מחייהם.

כך, החליטו התובעים "**משום מה**" וללא הסבר להדיר מההליך שנקטו בן נוסף של המנוח, מר ר.ע., ומשעה שאין ספק שהוא "**מעוניין בדבר וצד נדרש אשר ייתכן ויושפע מתוצאות ההליך, ועל כן היה הכרח לצרפו**". בנסיבות אלו עתרו הנתבעים "**להורות על צירופו להליך הנדון**".

לעומתם בן הזקונים, הנתבע 1 (להלן-**הנתבע**), שמר עם המנוח על קשר יומיומי מתוך דאגה ואהבה כנה ואכפתיות כלפי אביו, הסיע אותו לאן שהיה צריך, עמד בקשר עם רופאיו ודאג למילוי כל צרכיו ללא שום סיוע מצד מי מהתובעים.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

הבקשה מושתתת על הנחות קלושות, תלושות מהמציאות, הערכות מופרכות וספקולציות. הנתבעים קבלו על הטענות הכוזבות והחמורות של התובעים שהועלו ללא בסיס כלשהו ובהן טענות לזיוף ומרמה כביכול.

לגופו של עניין טענו הנתבעים שעל אף גילו היה המנוח צלול עד יומו האחרון. הצוואה נחתמה כ- 5 שנים טרם פטירתו. לצד צלילותו היה המנוח איתן מבחינה פיסית. הנתבעים פרטו באריכות את הנתק ששרר בין המנוח לתובעים.

בין המנוח לנתבעת 2 (להלן- **הנתבעת**) היה קשר זוגי יפה שאינו שנוי במחלוקת גם לא על ידי התובעים בבקשתם.

לו היה ממש בטענות התובעים היה הנתבע "...מעביר עוד בחייו את הבית בו זכה על פי הצוואה (ברחוב XXX ת"א) על שמו".

בצוואה לא נפל כל פגם. מדובר בצוואה בעדים שנערכה על ידי עו"ד רוקח, נחתמה על ידי המנוח, אושרה על ידי עדי הקיום והיא ממלאת אחר כל הדרישות הצורניות והמהותיות של צוואה בעדים.

הטענה בדבר חשש ממשי לזיוף חתימת המנוח, לכאורה, היא טענה מופרכת, כוזבת וחסרת בסיס הנתענת חרף חומרתה כלאחר יד ודינה להידחות.

גם דין הטענה להעדר חתימת עדי הקיום על גוף הצוואה להידחות שכן חתימתם מופיעה בתצהיר שהוא חלק בלתי נפרד מהצוואה ואין ספק שהתצהיר עומד בדרישות התקנות על חלקם של עדי קיום. אין כל חובה שהחתימות יופיעו על גבי מסמך הצוואה. הן יכולות להופיע במסמך נפרד. כך יש לדחות את הטענה שהיא "המצאת בדיות וסיפורי מעשיות... שעניינם ספקולציה דמיונית ופרועה אודות "חילופי עמודים והשמטת עמודים מתוך הצוואה וכשהכל טען כך סתם בעלמא ללא כל בדל ראיה או ראשית אסמכתא לטיעוניהם המופרכים."

לתגובתם צרפו הנתבעים "הסכם יחסי ממון" שנחתם בין המנוח לרעייתו, הנתבעת, בו הסכימו הצדדים להסכם שהדירה ברח' XXX ת"א תהא למנוח לבדו, הדירה ברח' XXX בת"א תהא לנתבעת לבדה וכך גם חנות ברח' XXX בתל אביב הידועה כחלקות XXX ו-XXX גוש XXX יהא לנתבעת לבדה. עוד הסכימו המנוח והנתבעת שכל המיטלטלין המצויים בבית ברח' XXX יהיו שייכים להם בחלקים שווים. לעניין קופות הגמל של המנוח אלו יהיו שייכות לו בלבד, אולם הכספים, ניירות הערך, והפיקדונות בחשבונות בנקים השונים השייכים למי מהם יהיו משותפים להם.

עוד צרפו הם צוואה של המנוח משנת 2002 בה ציווה המנוח, כבר אז, את הבית ברח' XXX לנתבע בכפוף לתשלום סך של 100,000 ₪ לכל אחד מילדיו (התובעים והבן א.ר. שאינו חלק מהנתבעה) ואת כל שאר רכושו ציווה לרעייתו, הנתבעת.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

8. התובעים הגישו תגובה לתשובת הנתבעים. לא ארחיב בעניין, אולם מתוך התשובה הארוכה אביא עיקר דברים:

זיוף הצוואה - הפנו התובעים לסעיף 144 לחוק העונשין ובהסתמך על כך טענו שגם אם חתימת המנוח אותנטית אין זה בהכרח אומר שהצוואה לא זויפה. אמנם הנתבעים צרפו דוגמאות חתימה הדומות לזו שעל הצוואה, אולם שאלת זיוף היא עניין שבמומחיות ויש לצורך כך **"...בחוות דעת מומחה כאשר התרשמותם האישית של בעלי הדין אינה רלוונטית. ...לאור הפגמים בצוואה נטל ההוכחה בהתאם להלכה הפסוקה מוטל בעניין זה על כתפי המשיבים בלבד"**

מערכת היחסים בין הנתבעים למנוח ז"ל והשפעה בלתי הוגנת - כאשר נכנסה הנתבעת לחיי המנוח עשתה כל שלא ידה לגרום לנתק בינו לבין ילדיו ולקרב את הנתבע אל המנוח וכנראה נבעה התנהגותה **"...מחמדנות והתאפיינה באובססיביות חרדתית הנובעת מחששה שהמבקשים חלילה יזכו בירושה!!!"** (יוזכר כבר עתה, מבלי להקדים המאוחר, שהמנוח והנתבעת נישאו בשנת 1965, היו נשואים על פי חישובי כמעט 50 שנה והיו אמורים לחוג את 'חתונת הזהב' שלהם, והנתבע הוא בנו של המנוח מנישואיו לנתבעת).

התובעים הביאו להוכחת דבריהם 'אירועים' שהעלו מזיכרונם המוכיחים להבנתם את טיעונם זה. על כן לדעת התובעים **"אין ספק שכאשר המשיבה מחד מנצלת את יחסי התלות בינה לבין המנוח ז"ל ואת העובדה שהיא בעלת הבית על מנת להרחיק את המבקשים ולהביא לניתוק הקשר ומאידך אפשרה קשר תקין בין בנה שלה והמנוח ז"ל, כל זאת באופן התחייב (כך במקור-מ.ל) את המסקנה שעל המנוח ז"ל הופעלה השפעה בלתי הוגנת!!!"** וכן **"מחד פעלה המשיבה לבודד ולנתק את המנוח ז"ל מהמבקשים ומאידך עשתה המשיבה ככל אשר לא ידה על מנת לקרב את בנה הוא המשיב מס' 2. לפיכך, לפנינו השפעה בלתי הוגנת פר אקסלנס!!!"** (הדגש בקו תחתיו במקור-מ.ל).

לדעת התובעים **"אין ספק שביחס לאדם בן 94 קיים חשש ממשי לכשירותו הן בפן הקוגניטיבי ובוודאי שבגיל זה הוא הופך כבר להיות תלוי עד מאוד בסיוע המשיבים אשר כאמור עשו כל אשר לא ידם על מנת להרחיק ולמדר את המבקשים מחייו ממניעים זרים, ובכך, בין היתר, הפעילו על המנוח ז"ל השפעה בלתי הוגנת. ... מוזר ותמוה שעו"ד שעורך צוואה לאדם בגיל 94 אינו מבקש תעודה רפואית עובר לעריכת הצוואה וחזקה על המשיבים שהיו מציגים תעודה רפואית אם הייתה ברשותם".** בתגובתם אשרו הנתבעים שהיה נתק בין התובעים למנוח וזה מאשר שהם אכן בודדו אותו ומדרו אותו מהתובעים, **"... אמור מעתה הטיעון העובדתי של המשיבים מהווה ראשית הודאה בהשפעה בלתי הוגנת על המנוח ז"ל".** אם בכך לא די, לסברת התובעים, בחירת עו"ד עורך הצוואה על ידי הנהנים, כאשר זה הוא עורך הדין של הנתבע מצטרפת לשאר העובדות המעלות ספק בדבר אמיתות הצוואה.

אם תפסל צוואתו זו של המנוח יהיה הנתבע חשוף להוצאה כספית של כ- 500,000 ₪ **"כלום האין זה סכום גדול ביותר אשר יכול לשמש מניע לשינוי צוואת המנוח ז"ל ???"**

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

בתשובתם שבו התובעים על הפגמים העולים בצוואה וביניהם אי חתימת עדי הקיום על כל אחד מעמודי הצוואה והעלמת צוואת קודמת.

9. בהליך שאינו מוכר הגיבו הנתבעים פעם נוספת לתשובת התובעים ואין בדעתי להביא ממנה זולת זאת שאל תשובתם זו צרפו צוואה נוספת, קודמת לזו של שנת 2002, צוואה משנת 1994 שהשוני בינה לבין צוואת 2002 הוא בכך שהבית ברח' XXX מצווה באותה צוואה משנת 1994 ל- 6 ילדי המנוח בחלקים שווים.

דין:

כללי:

10. כאמור ביססו התובעים את תביעתם על 3 אדנים :

א. החשש לזיוף הצוואה.

ב. אי כשרותו של המנוח לצוות.

ג. השפעה בלתי הוגנת בעריכת הצוואה על ידי הנתבעים.

11. אקדים ואומר, והדברים הועלו על ידי כבר בעבר שתופעה מתרחבת והולכת היא שעם מותו של אדם הופך הוא מיד על ידי מי שלא זכו בנתח בו חשבו שיזכו מעיזבונו רפה שכל, חולני, מותש ומוחלש ששימש כלי בידי הזוכים. כל חיותו ורצונותיו נרמסים כלאחר יד באמירות, לא פעם חסרות שחר, על מנת לקיים דיון ב'שיטת מצליח'.

עוד יש לומר שלשיטתי הערבוביה של כל האפשרויות הקיימות על מנת לבטל צוואה אינה מתיישבת עם השכל הישר. אם צוואת המנוח זויפה הרי מדובר במסמך שלא נערך על ידי המנוח וממילא לא יכול היה להיערך תחת השפעה בלתי הוגנת. כך, נכונים הדברים בטענת חוסר כשרות והשפעה בלתי הוגנת. אם ממילא המנוח אינו כשיר, כנטען הרי הצוואה כלל אינה צוואתו, אלא צוואה שנערכה על ידי אחר תחתיו, מלאכת רמיה, וממילא אין כל השפעה בלתי הוגנת.

מטעם זה דומני שהטענה של השפעה בלתי הוגנת, שעלתה בשלב מאוחר יותר, אינה אפשרית בתיק זה, אך למעלה מן הצורך תיבדק גם טענה זו של התובעים.

מתווה נורמטיבי:

12. תכליתו של חוק הירושה הוא קיום רצון הנפטר. "ביסוד הצוואה עומד רצונו של המצווה, בלא שקיימת ציפייה של היורשים (או של אחרים) שיש להגן עליה. אין הסתמכות שיש להביאה בחשבון. ייחוד זה של הצוואה מוביל למסקנה, כי אם המצווה אמר את דברו וחילק את רכושו, יש לכבד רצון זה ... "יכול אדם לעשות שקר בנפשו בכל ימי חייו: לגנוב, לגזול, לשדוד, לרמות ... אולם משישב לכתוב את צוואתו, מיד הוא משלים עם העולם ועם עצמו. הוא עורך מעין חשבון הנפש בינו לבין עצמו, ובינו לבין קונו והצוואה היא המאזן

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

הסופי, הסיכום הכללי של מעשי חייו, בחומר וברוח". [א. ברק פרשנות במשפט (כרך 5, פרשנות הצוואה) (2001) (להלן- ברק) עמ' 58]...

"כיבוד רצון המת הוא ביטוי לאוטונומיה של הרצון הפרטי ונגזרת מזכות הקניין, אשר מאפשרת לבעל הזכות לפעול ברכושו כרצונו" (ברק, עמ' 59).

"אומד דעת המצווה הוא "מלכת הצוואה" ו"כוכב הצפון" המצריך אותנו בהבנתה. לאומד דעתו של המצווה – לכוונתו, לרצונו האמתי יש לתת משקל מכריע בפרשנות הצוואה. הוא "עיקר העיקרים והוא בריח התיכון". הוא "רעיון העל של חוק ירושה", הוא "מצוות על", הוא "ראשון בין נעלים", הוא "קו היסוד" ו"קו מנחה", הוא "מעיקר שיטתנו" בפרשנות והוראה. על כן, במאבק העיוני בין התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתו של המצווה") לבין התכלית האובייקטיבית, יד התכלית הסובייקטיבית על העליונה" (ברק עמ' 59-60 ; ס' 54 (א) לחוק הירושה; ע"א 2698/92 יונה נ' אדלמן פ"ד מח (3) 275 (29/06/1994)).

תכלית זו מתגשמת כשאין כל ספק באמיתות הצוואה ובהיותה משקפת את רצון הנפטר במועד חתימתה. השאלה העולה היא, אם כן, בנסיבותיו של תיק זה האם הצוואה היא צוואתו של המנוח וככל שכך האם הופעלה עליו השפעה בלתי הוגנת אשר הובילה אותו לכתיבת הצוואה. אם התשובה לשאלה הראשונה חיובית, והצוואה שלפני זויפה ואינה צוואתו של המנוח הרי ממילא אין להידרש לשאלת ההשפעה הבלתי הוגנת.

צוואה בעדים:

13. סעיף 20 לחוק הירושה קובע את הדרישות מן המסמך כדי שיהא צוואה בעדים. הצוואה מושא התביעה היא צוואה בעדים: הצוואה בכתב, נושאת תאריך חתימתה, היא נחתמה בפני שני עדים אשר אישרו שהמצווה הצהיר וחתם לפניהם. על פניו בצוואה לא נפל פגם צורני. במקרה כזה "חזקה עליה שהיא כשרה ועל התוקף אותה נטל הראיות שהיא פסולה. אין הדבר כך כשיש פגם באחד ממרכיביה - שאז נטל הראיה עובר לצד המבקש את קיומה". [שמואל שילה פירוש לחוק הירושה תשכ"ה 1965-1965 (להלן-שילה) כרך ראשון-עמ' 191] ע"א 3186/97 היועץ המשפטי לממשלה נ' נאק (11.01.98).

טענת הזיוף ונטל הבאת הראיות:

14. יש לאבחן בין נטל הבאת הראיות ונטל השכנוע להוכחת הצוואה. על הטוען לזיוף להוכיח את טענתו "מכוח הכלל המוציא מחברו עליו הראיה" בכמות ראיות ורף ראיות גבוה מהמקובל במשפט אזרחי שכן מדובר בטענת מרמה שהיא בעלת גוון פלילי. [ע"א 7456/11 מוריס בר נוי נ' מלחי אמנון (11.4.13)].

בע"א 3546/10 נקבע:

"הנטל על המשיבות כבד במיוחד נוכח טענות התרמית והזיוף ... הגם שהנטל הוא של מאזן הסתברויות, כמקובל במשפט האזרחי, הרי שכמות הראיות ורף הראיות הנדרשות לגבי טענה מעין-פלילית נוסח זיוף ותרמית הוא גבוה יותר. קיימת זיקה בין חומרת

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

הטענה לעוצמת ההוכחה הנדרשת להוכחת הטענה, ומקום בו מועלית טענת תרמית וזיוף, על בית המשפט לבחון את הראיות בזהירות ובקפדנות (ראו, לדוגמה, ע"א 260/82 סלומון נ' אמונה, פ"ד לח (4) 253, 257 (1984); ע"א 359/79 אלחנני נ' רפאל, פ"ד לה (1) 701, 711 (1980); ע"א 8482/01 בנק איגוד לישראל נ' סנדובסקי, [פורסם בנבו] סעיף 5 לפסק דינה של השופטת שטרסברג-כהן והאסמכתאות שם, 17.7.2003); ע"א 3725/08 חזן נ' חזן (3.2.2011); ע"א 475/81 זיקרי נ' 'כלל' חברה לביטוח, פ"ד מו (1) 589 (1986)). (ע"א 3546/10 מישאלי נ' קליין (18.04.12), ס' 14 לפסק הדין).

15. טענת החשש לזיוף עלתה בבקשות שהוגשו לכבוד הרשמת לענייני ירושה (ס' 31-17 לבקשה; ס' 23-27 לבקשה לעיכוב וס' 10-14 בתשובה לתגובת המשיבים בבקשה לביטול הצוואה).

במסמך השלישי שהוגש מטעם התובעים - תשובתם לתגובת הנתבעים - נכתב "אמנם במסגרת הבקשה הצליחו המבקשים להציג דוגמאות חתימה אשר הינן "דומות יותר" לחתימה על המסמך שנטען כי הוא "הצוואה האחרונה" ... אולם עיקר הדברים ששאלת אמיתותה של חתימה היא עניין שבמומחיות ולשם הכרעת העניין ע"י ערכאה שיפוטית יש צורך בחוות דעת מומחה כאשר התרשמותם האישית של בעלי הדין אין לה כל משקל בעניין זה."

בהחלטתי העוקבת לדיון מיום 29/10/2015 קבעתי ש"ככל שיסבור ב"כ המתנגדים שברצונו למנות מומחה מטעם ביהמ"ש, לבדיקת החתימה ונוכח עמדת ב"כ המבקשים, תוגש בקשה בהתאם". לתיק לא הוגשה חוות דעת של מומחה.

אם בכך לא די הרי שבסיכומיהם זנחו התובעים את טענתם לזיוף. הלכה היא ש"דין טענה שנטענה בכתב הטענות אך לא הועלתה בסיכומים – אם בשל שגגה אם במכוון - כדין טענה שנזנחה, ובית המשפט לא ישעה לה" (ע"א 447/92 רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפריישן פ"ד מט(2) 102, ס' 4 לפסק הדין).

בסיכומיהם הפנו הנתבעים לעדויות התובעים אשר אף מהן ניתן ללמוד שהם חזרו בהם מטענות הזיוף (סעיף 10 לסיכומי הנתבעים).

16. "... יש והדרך שבה מנהל בעל דין את עניינו בבית המשפט הנה בעלת משמעות ראייתית כאילו הייתה זו ראייה נסיבתית. כך ניתן להעניק משמעות ראייתית: לאי הבאת ראיה, לאי השמעת עד, לאי הצגת שאלות לעד..." (ראו: יעקב קדמי על הראיות (חלק שלישי) (1999) (להלן: קדמי) בעמ' 1391).

ממשיך קדמי וקובע "... הימנעות מהבאת ראיה - במשמעות הרחבה של המושג כמוסבר לעיל – מקימה למעשה לחובתו של הנמנע חזקה שבעובדה, הנעוצה בהגיון ובניסיון החיים לפיה דין ההימנעות ודין הודאה בכך שאילו הובאה אותה ראיה הייתה פועלת לחובת הנמנע. בדרך זו ניתן למעשה משקל ראייתי לראיה שלא הובאה" (ראו: שם וכן ה"ש 192).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

עוד נקבע ש - "כלל הנקוט בידי בית המשפט מימים ימימה שמעמידים בעל דין בחזקתו שלא ימנע מבית המשפט ראייה שהיא לטובתו, ואם נמנע מהבאת ראייה רלבנטית שהיא בהישג ידו ואין לו לכך הסבר סביר- ניתן להסיק שאילו הובאה הראייה הייתה פועלת נגדו" (ראו: ע"א 55/89 קופל (נהיגה עצמית) בע"מ נ' טלקאר חברה בע"מ, פ"ד מד(4) 59 נגדו" (14/11/1990)).

17. בשים לב לאמור הטענה בדבר זיוף הצוואה נדחת.

טענת חוסר הכשרות:

18. טענתם השנייה של התובעים הועלתה כנגד כשרותו המנטאלית-קוגניטיבית של המנוח. טענה זו לא הועלתה בבקשה אולם עלתה בתשובת התובעים לתגובת הנתבעים בבקשה לביטול הצוואה. בסעיף 29 לתגובה נכתב "אין ספק שבגיל 94 קיים חשש ממשי לכשירות המנוח ז"ל הן בפן הקוגניטיבי ובוודאי שבגיל זה הוא הופך להיות תלוי עד מאוד ... מוזר ותמוהה (כך במקור – מ.ל) גם שעו"ד שעורך צוואה לאדם בגיל 94 אינו מבקש תעודה רפואית עובר לעריכת הצוואה... כמובן שגם את התלות הנפשית ו/או הפיסית שבין המנוח ז"ל לבין המשיבה יש לבחון במסגרת ההליך... לרבות עדויות מומחה במידת הצורך" (סעיפים 29-33 לתגובה).

בדיון שהתקיים לפני ביום 29/10/2015 טען, ביוזמתו, מר צ.ש., התובע 1 (להלן-התובע) בזו הלשון: "אני חושב שיש כאן טעות לכל ההליכה של דמנציה כי אני חושב שהוא היה בגיל מבוגר ויכול להיות שהיה צריך עזרה. הזיכרון שלו היה חלש אך לא הייתי לוקח את זה כמחלה. הזיכרון שלו לעבר היה מדהים. הדברים שהיו יותר קרובים לגיל שלו נשכחו. חודשיים ושנה קודם הוא באמת לא זכר. לא הייתי בונה על זה שהוא לא ידע על מה הוא חותם או משהו כזה." (פרוטוקול עמ' 5 ש' 7-11).

בהמשך שינה התובע את גישתו וזאת, לכאורה, בשל המסמכים הרפואיים שהגיעו לידי התובעים (פרוטוקול מיום 16/3/17 עמ' 20 ש' 16-22; סעיף 23 לתצהירו של התובע). החזרה מהדברים שאמר התייחסו לסעיף 18 לתצהירו. כך או כך אין לי אלא לדחות השינוי בדברי התובע בכל הקשור לזיכרונו וכושרו הקוגניטיבי של המנוח שהרי הידיעה הישירה והממשית כפי שנאמרה על ידו באופן רצוני וחופשי באולם לא תלויה במסמכים רפואיים. לשון אחר 'התגלית' העולה מהמסמכים אינה יכולה להחליף, לפתע, את המצב אותו תיאר בקשר לכושרו הקוגניטיבי של המנוח.

דעתו של בא כוחם של התובעים הייתה שונה מזו של מרשו והוא ביקש לקבל את המסמכים מתיקו הרפואי של המנוח (פרוטוקול מיום 29/10/5 עמ' 4). בהחלטת העוקבת לדיון מיום 29/10/15 החלטתי "1. לאור העלאת הטענה לעניין חוסר הכשרות של המצווה בצוואה נשוא ההתנגדות, אף שלנגד עיני עמדו דבריו המאלפים של מר צ.ש., אני נעתר לבקשה לגילוי מסמכיו הרפואיים של המנוח לתקופה שמיום 01.01.2007 ועד למועד חתימת הצוואה על ידו ביום 30.06.2009.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

2. המסמכים יתקבלו מקופ"ח כללית, באמצעות מכון מור וכן מתיקו הרפואי, כמו גם תיקו הסוציאלי, ככל שקיים, בביה"ח איכילוב."

19. בסעיפים 75-77 לסיכומיהם הפנו התובעים למסמכים רפואיים וסברו ש "עיון קצר בסיכומי האישפוז לאורך השנים מציג תמונה אשר אינה משתמעת לשתי פנים וניתן ללמוד ממנה רבות, כפי שיובהר להלן" אמרו ולא יספו. להלכה ולמעשה זנחו את טענתם ביחס לחוסר כשרות קוגניטיבית לעת עריכת הצוואה, אשר כזכור נערכה כ-5 שנים טרם פטירתו.

20. כל אדם רשאי לבצע כל פעולה משפטית אלא אם נשללה ממנו הזכות לעשות כן מכוח חוק או פסק דין של בית המשפט. "מכאן צוואה כפעולה משפטית, מותרת היא לעשיה לכל אדם אלא אם כשרותו נשללה ממנו... בשלילת הכושר לצוות יש משום פגיעה בכבוד האדם וחירותו ועל כן אין די בהעלאת ספיקות גרידא כדי לעמוד בנטל השכנוע המוטל על הטוען לחוסר כשרות לצוות". [שאול שוחט, פגמים בצוואות (מהדורה שנייה-2001) (להלן: שוחט 2001) עמ' 47; תע (ת"א) 4280/00 ב.ש נ' א.ד. (3/12/2006) הנ"ל; ע"א 851/79 שלומית בנדל נ' דורון בנדל פ"ד לה (3) 101 (29/4/1981)].

"ככלל, מוטל נטל השכנוע על בעל דין המתנגד לקיום הצוואה. ... צוואה שנערכה בעדים - חזקה עליה כי היא כשרה ועל הטוען אחרת מוטל הנטל להוכיח כי פסולה היא, וכי אין בה כדי להביא לכלל ביטוי את רצונו האמיתי והחופשי של המצווה." (ע"א 2098/97 בוסקילה נ' בוסקילה פ"ד נה (3) 837 (30/04/2001) בעמ' 849; ע"א 1212/91 קרן ליב"י נ' בינשטוק מח(3) 705 (28/8/1994)).

סעיף 26 לחוק הירושה קובע: "צוואה שנעשתה על ידי קטין או על ידי מי שהוכרז פסול-דין או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה".

הצוואה שלפני ממלאת אחר הדרישות הצורניות שנקבעו בחוק הירושה כדי לקיימה. ועל כן הנטל מונח על כתפי המתנגד לקיומה וטוען לחוסר כשרות המצווה. (שילה עמ' 249; שאול שוחט נחום פינברג ויחזקאל פלומין דיני ירושה ועיזבון (2014) (עמ' 122)).

לצורך הקביעה האם המצווה היה בעל כשרות לצוות יש לוודא, כי בעת הציווי, החתימה על שטר הצוואה, יהיה המצווה צלול ויפרש נכונה את המציאות הסובבת אותו. (שוחט 2001, עמ' 53). לעניין משמעות ופירוש המונח "להבחין בטיבה של צוואה" עסקין בצורך שמושא הדין מודע לעריכת הצוואה, מודע להיקף נכסיו ולירשיו ואף מודע לתוצאות עריכת הצוואה.

21. דומה שלא יכולה לקום מחלוקת ש'עניין שברפואה' יש להוכיח בחוות דעת רפואית (ע"א 472/81 קצין התשלומים נ' אברג'יל פ"ד לו(2) 785 [9/6/1983]; רע"א (נצ') 4662-05-15 פלוני נ' אבו יונס ואח' (6/5/2015); רע"א 1023/16 פלוני נ' מדינת ישראל – משרד הבריאות (19/6/2016)).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

טענה באשר לחוסר כשרותו של מצווה, מקל וחומר בתיק שלפני על פי טענות התובעים, היא עניין שברפואה שהיה מקום להוכיח אותה על פי חוות דעת רפואית.

22. כללו של דבר שאין לפני חוות דעת רפואית לתמוך בטענת המתנגד שהמנוח לא היה כשיר מבחינה קוגניטיבית.

חסרון זה של חוות דעת בשל אי רצונם של התובעים למנות מומחה רפואי פועלת לחובתם שעה שהנטל רובץ לפתחם.

כאן המקום לקחת אתנחתא ולציין שלדעת התובעים הנטל מונח לפתחם של הנתבעים (למשל ס' 55 לתשובה לתגובת המשיבים בבקשה לביטול צוואה) ולא היא. אין בטענות שהעלו התובעים כל טענה אשר יש בה כדי להורות על היפוך הנטל.

יוזכר שאין חולק שנטל הראיה והשכנוע להוכחת הטענה כי המנוח לא ידע להבחין בטיבה של צוואה (כעולה מטענות התובעים) מוטל כל כולו על המתנגד (ע"א 5185/93 היועמ"ש נ' מרום פ"ד מט(1) 318 (20/2/1995)).

ער אני לקשיים העולים מחוות דעת רטרוספקטיבית לצורך הערכת כושרו הקוגניטיבי של 'הנבדק' (עמ"ש (ת"א) 55336-12-14 ר.ז. נ' ר.א., א.מ., ת.י. (06/03/2016); ירמיהו הייניק "כשירות לעריכת צוואה-היבטים פסיכיאטרים ומשפטיים" בתוך: אלכסנדר גרינשפון, יעקב מרגולין, אליעזר ויצטום (עורכים) **פסיכיאטריה משפטית בישראל (2009)**).

לעיתים חרף קיומה של חוות דעת רפואית רטרוספקטיבית שבשל מהותה שעה שלעת עריכתה היא נערכת על ידי מי שלא הכיר את מושא חוות דעתו והיא נסמכת על מסמכים רפואיים, רשאי בית המשפט, במקרים מתאימים, להסתייע בחומר ראיות אחר לבחינת השאלה בדבר יכולת המנוח/ה להבחין בטיבה של צוואה.

אין לפני כלל חוות דעת המעלה תהיות בשלן ראוי שאפנה לבחון את שאלת הכשרות של המנוח לצוות כפי שציווה על ידי גורמים חיצוניים לצוואה עצמה.

משעה שהתובעים סברו שלא היה מקום למינוי מומחה רפואי והבינו את משמעות החלטתם ספק בעיני אם לכך כיוונו הפוסקים שסברו שיש להיעזר בגורמים אחרים נוספים – שכן קבלת הנחה, שאין מקום לחוות דעת גם רטרוספקטיבית עם כל מגבלותיה, שוללת את הקביעה שהדרך להוכחת הטענה בדבר חוסר הכשר להבחין בטיבה של צוואה ראוי להסתייע בחוות דעת רפואית.

חשיבותה של חוות דעת של מומחה בתיק שלפני מתעצמת שבעתיים משום שמטרתה ליצור אינטגרציה של החומר ולהניח לפני בית המשפט סט של תובנות שהן פרי ניתוח החומר בהסתמך על תחום המומחיות שיש בה כדי להאיר את אותם מסמכים בהיבט של היכולות הקוגניטיביות של מושא הבדיקה.

23. המועד הרלוונטי לבחינת מצבו הקוגניטיבי של מצווה הוא מועד עריכת הצוואה וחומר הראיות צריך להיות למועד זה (שוחט, פינברג, ופלומין עמ' 121). נקבע שכאשר עולה חשש

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

בדבר כשרות מצווה לצוות "במיוחד כשמדובר במצווים שהנם באים בימים וסובלים מבעיות קוגניטיביות ורפואיות שונות, מן הראוי להפנות את המצווה לבדיקה רפואית עצמאית שתיערך לפני חתימת הצוואה (שם).

מה לי הפרשנות וגזירת מסקנות של התובעים מהמסמכים הרפואיים לעניין כושרו הקוגניטיבי של המנוח אם הם עצמם סברו שאין בכך צורך ולא ביקשו למנות מומחה רפואי לצורך כך?

"אין לנו עניין בבעיה משפטית אלא בשאלה שבהעדפת ראיות רפואיות, שהיא שאלה שבעובדה. בית המשפט קמא מצא להיכבד ולהיכנס לבירורה של שאלה זו, שהיא שאלה רפואית מובהקת. הוא בחן את המסמכים הרפואיים השונים ומנה את הנימוקים השונים, שהניעוהו להעדיף את חוות-דעתו של... עם כל הכבוד וההערכה לעבודה, שנטל על עצמו בית המשפט קמא, מציעה אני, שלא נלך בדרכו ולא נעשה עצמנו לחכמי הרפואה, אלא נישאר בתחום תפקידנו כחכמי המשפט ונשאיר את העיסוק בתורת הרפואה לבקיאים בה. סבוכה היא תורת הרפואה בכלל ותורת רפואת הנפש בפרט מכדי שהדיוטות יכניסו ראשיהם בה, אף אם ינסו לעשות זאת בעזרת ספרי רפואה ומילונים רפואיים למיניהם. אין לנו אלא להשאיר שאלה זו למומחים..." (ע"א 472/81 הנ"ל עמ' 796-795).

חוות דעת של מומחה אשר מונה על ידי בית המשפט היא כלי עזר נוסף בידי השופט... בבואו להחליט בנושא שאינו בידיעתו השיפוטית. ישנם כמובן תחומים שבהם בית המשפט יאמץ את חוות הדעת מחוסר אפשרות להגיע לכלל ממצא עצמאי" (שאול שוחט ודוד שאווה סדר הדין בבית משפט לענייני משפחה (2009) עמ' 291).

הוא המקרה שלפני שברי שמהותו מקצוענות שאינה בתחום ידיעתו השיפוטית של בית המשפט.

בהקשר זה יפים הדברים שהובאו לעיל לעניין הימנעות מהבאת ראיה.

24. בשים לב לאמור הטענה לחוסר כשרות קוגניטיבית נדחית.

השפעה בלתי הוגנת:

25. כזכור הבסיס לטענת ההשפעה הבלתי הוגנת של התובעים היא בהיותו של המנוח חסר כשרות קוגניטיבית וכלשון התובעים "כאמור המנוח ז"ל היה כמעט בן 95 בעת עריכת הצוואה גיל מופלג לכל הדעות, כאשר מן המפורסמות שבגיל זה קיימת דעיכה ביכולות הקוגניטיביות של אדם לעיתים עד כדי חוסר כשירות מוחלטת... יתרה מכך, בגיל מופלג אף קיימת דעיכה ביכולות הפיזיות של אדם עד אשר הופך להיות תלוי לחלוטין באנשים הסובבים אותו לעצם קיומו וניהול שגרת חייו היומיומית קרי בנסיבות אלה, היה המבקש תלוי במיוחד בטיפול של הנתבעת מס' 1" (סעיפים 32 ו-33 לבקשה לביטול צוואה). אותה תלות נטענת היא תלות ברעייתו מזה כ- 50 שנה.

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

במקום אחר, בסעיף 29 לתשובתם לתגובת המשיבים בבקשה לביטול צוואה טענו התובעים **"אין ספק שבגיל 94 קיים חשש ממשי לכשירות המנוח ז"ל הן בפן הקוגניטיבי ובוודאי שבגיל זה הוא הפך כבר להיות תלוי עד מאוד בסיוע המשיבים ..."**

ביטחונם של התובעים בצדקת הנחותיהם שלא הניחו כל ראיה ממשית להם אינה מתקבלת על דעתי. התלות הנטענת (הגם שלא הוכחה ברמה שיהא בה כדי לשלול את רצונו של המנוח בצוואתו) ברעייתו מזה 50 שנה תמוהה בעיני לשון המעטה. **"על כן יעזוב איש את אביו ואמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד"** (בראשית ב', כ"ד) ומקובלת עלי עמדת המפרשים הדיבור **"והיו לבשר אחד"** שהיא מכוונת לחיי זוגיות משותפים שהיא התמצית הנעלה בעיני של חיי הנישואין.

בשאלה שלפני כבר בקביעה זו של התובעים שדי בגילו כדי להניח חשש לאותה השפעה בלתי הוגנת, בקביעה זו טמון כשל מהותי לצורך התביעה שלפני. אין לתובעים ראיות לבסס את קביעותיהם אלא שהם מתבססים על מה שנחזה להיות בעיניהם **"מן המפורסמות"** – בכך אין די.

"החזקה לכאורה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת, מעבירה את נטל הבאת הראיות על שכמו של מבקש הקיום לסתור את אותה חזקה, תוך שלילת קיומן של אותן נסיבות שהקימו את החזקה, או תוך שלילת קיומה של "אי ההגינות" שבהשפעה חרף קיומן של אותן נסיבות. יחד עם זאת, נטל השכנוע, בסופו של דבר, מוטל כל כולו על שכמו של המתנגד. הוא זה שצריך לשכנע את בית-המשפט שהמצווה עשה את צוואתו לא מתוך רצון חופשי, אלא על ידי השפעה בלתי הוגנת והוא זה שחייב לעמוד בנטל זה גם אם כשל מבקש הקיום בהבאת ראיותיו לסתור, נטל שעבר אליו עם הקמתה של החזקה. (ראה: ע"א 2098/97 בוסקילה נ' בוסקילה, נה(3) 837 {פמ"מ – 30/4/2001}.)". (תמ"ש 33570-03-15 א.ל. נ' ד.ל. (20/7/2017). "...אלא שהמחוקק שלנו הקל עם המבקש... על המתנגד להראות שהצוואה נעשתה תחת לחץ והשפעה בלתי הוגנת או כי דבק בצוואה פגם אחר בגמירות דעתו של המצווה..." לפי חוק הירושה אין אצלנו כל חזקה לגבי קיומה של השפעה בלתי הוגנת. על כן נקבע הכלל כי המתנגד לקיום צוואה עליו הראיה שהיא נערכה עקב השפעה כזו" (שילה, עמ' 271-272).

סעיף 30 (א) לחוק הירושה קובע: **"הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית - בטלה."** 26.

השפעה בלתי הוגנת היא אותה השפעה אשר יש בה כדי לשנות או להסיט את רצונו החופשי של המצווה. אין זה משנה אם המשפיע נהנה משיבוש זה ברצונו של המצווה אם לאו. (שילה עמ' 270; ע"א 4902/91 גודמן נ' מוסאייף פ"ד מט(2) 441, 448-450).

"השופט חשין בע"א 5185/93 היועמ"ש נ' מרום מבהיר כי עניינו של החוק הוא בהשפעה בלתי הוגנת לאמור בהשפעה שאינה השפעה שגרתית מעשה יום יום אלא בהשפעה בה יש מרכיב של אי הגינות על פי המושגים החברתיים מוסריים שלנו. לדבריו המושג אי

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

הגינות הוא מושג מסגרת, ותוכנו ימצא בהכרעות אינדיבידואליות שתעשנה מעת לעת...
(שוחט 2001, עמ' 224).

27. הצוואה שלפני תקינה על פי מראה ולא נפל בה, כאמור, פגם צורני כלשהו. הנטל להוכחת הטענה של השפעה בלתי הוגנת ממועד חקיקת חוק הירושה מונח לפתחו של הטוען לקיומה של אותה השפעה (שילה, עמ' 270). הוכחת טענה של השפעה בלתי הוגנת אינה קלה ולא אחת דרך ההוכחה היא על ידי סתירת החזקה שהצוואה משקפת את רצונו האמיתי של המצווה והעברת הנטל לטוען לקיום הצוואה. [שילה, עמ' 271]; ע"מ (ת"א) 1242/04 פלוני נ' פלונית (23/5/2005).

מבלי להקדים המאוחר, יודגש שגם מה שנחזה להיות ראיות בעיניהם של התובעים נע על ציר זמן שבין ילדותם ונעורותם מצד אחד, שנים רבות טרם עריכת הצוואה, לביאור 'אירועים' שלאחר עריכתה. אין בתיאורים, הגם שבדיעבד, של התובעים כדי להוות ראיות לביסוס טענותיהם לתקופה עובר ובסמוך לעריכת הצוואה שנערכה כ- 5 שנים טם פטירתו של המנוח (ראו דברי התובע 1 עמ' 23-24 בדיון מיום 16/3/2017).

אותם מעשים היכולים להיחשב בגדרה של השפעה בלתי הוגנת צריכים להתרחש, דרך כלל, בתקופה שטרם חתימת הצוואה וכן שהצוואה הייתה פועל יוצא של אותה השפעה (שוחט 2001 עמ' 230).

28. בפרשת מרום נקבע: **"על המתנגד לקיום הצוואה להוכיח קיומן של נסיבות מיוחדות היוצרות חזקה עובדתית בדבר השפעה בלתי הוגנת, או אז עובר אל המבקש את קיום הצוואה נטל השכנוע לסתור את החזקה העובדתית כי הייתה השפעה בלתי הוגנת שפעלה לעריכת הצוואה, ואם אין הוא מרים נטל זה כי אז נותרת החזקה העובדתית בעינה, והכף מוכרעת לטובת המתנגד"**. (שאול שוחט פגמים בצוואות (מהדורה שלישית -2016) (להלן: **שוחט 2016**) עמ' 201).

עוד נקבע שיש לקיים צוואה אם בית המשפט לא השתכנע ממכלול הראיות שהוצגו ומשקלן שהצוואה אכן נכתבה תחת השפעה בלתי הוגנת (שוחט 2016 עמ' 203).

בפסק הדין בדנ"א 1516/95 הניח כבוד השופט מצא את אמות המידה לצורך בחינתה של השפעה בלתי הוגנת וקבע מספר מבחנים לצורך כך: מבחן התלות והעצמאות; מבחן תלות וסיוע; מבחן קשרי המצווה עם אחרים ומבחן נסיבות עריכת הצוואה. (דנ"א 1516/95, הנ"ל בע"מ 344).

לעת הזו נראה שאין עוד צורך להרחיב במהותם של מבחנים אלו אשר נדונו בפסיקה של הערכאות השונות ומהותם של מבחנים אלו נהירה.

29. בבקשה לביטול צוואה שהיא ה- *raison d'être* לתביעתם העלו התובעים **"חשש להפעלת השפעה בלתי הוגנת" וגזרו אותה ממצבו הקוגניטיבי של המנוח, מצב שהוא ללא ביסוס**

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

אמית ייחודי לו אלא "כאשר מן המפורסמות שבגיל זה קיימת דעיכה ביכולות הקוגניטיביות של אדם לעיתים עד כדי חוסר כשירות מוחלטת. יתרה מכך, בגיל מופלג כאמור אף קיימת דעיכה ביכולות הפיזיות של אדם עד אשר הוא הופך להיות תלותי לחלוטין באנשים הסובבים אותו לעצם קיום וניהול שגרת חייו היומיומית". עוד נטען שם "לאור גילו המופלג של המנוח ז"ל בעת עריכת הצוואה קשה להניח כי הנתבעים עצמם לא נטלו חלק בעריכת הצוואה... " וכן בהמשך "על פניו נראה כי במקרה דנא מתקיים חשש ממשי להשפעה בלתי הוגנת ובעריכת צוואה לטובת הנתבעים..."

אלא שחשש כשלעצמו לקיומה של השפעה בלתי הוגנת וחשדות בעלמא ממקורם בעצם העובדה שיורשים נושלו לטובת זוכים אחרים (כדברי התובעים "יתרה מכך, בחייו מעולם לא רמז המנוח ז"ל כי ידיר את ילדיו מעיזבונו...ללמדנו שברור היה לכל שגם התובעים אמורים להימנות על יורשי העיזבון" – סעיף 8 לבקשה לביטול צוואה). "...אין בה כדי להביא לבטלותה של צוואה מטעם זה בלבד. כדי לפסול צוואה יש להוכיח כי ההשפעה הבלתי הוגנת קדמה לעריכת הצוואה וכי הצוואה הייתה תוצאה של אותה השפעה" (שוחט 2016 עמ' 209).

די בדברים אלו כדי לדחות את הטענה להשפעה בלתי הוגנת.

30. בסיכומיהם התמקדו התובעים בניסיון להוכיח את ההשפעה הבלתי הוגנת או ליתר דיוק לנסות ליצוק תוכן לאותו "חשש" כללי שהעלו בכתב התביעה. יובהר ולמעלה מכל ספק שדרך המלך צריכה להיות הפוכה, קיומן של ראיות לטענה ולא העלאת החשש והניסיון לבססו במסגרת ההליך.

31. בתשובה של התובעים לתגובת המשיבים (הנתבעים) בבקשה לביטול הצוואה העלו התובעים טענות לאחדות המשפחה, לקשר הטוב שהיה בינם לבין אביהם וזאת כדי לשלול את טענת הנתבעים שהם זנחו אותו או התעלמו ממנו.

כך טענו למשל בסעיף 21 "בניגוד לטענת המשיבים, המבקשים כן היו נוכחים באירועים משפחתיים. האב שמח לראות את ילדיו באירועים משפחתיים. הגב' א.ע. אף ביקרה בבתי המבקשים והמבקשים אף ביקרו בביתם של המנוח ז"ל והמשיבה" ובסעיף 23 נכתב "אין אמת בטענת המשיבים לפיה המבקשת מס' 2 ומס' 3 לא היו כלל בקשר עם אביהן במהלך העשרים שנה האחרונות." ללמדך שהמנוח לא היה בודד ולא בודד כטענת התובעים עצמם.

תמונה דומה עולה גם מסיכומי התובעים אשר ביקשו להוכיח בסיכומיהם את קיומו של קשר מתמיד עם המנוח גם מתוך עדותם של הנתבעים (סעיפים 17-23 לסיכומי התובעים). צא ולמד שכעולה מהאמור לא ניתן לטעון לבידודו של המנוח.

אלא מאי? שגם בפרק "קשרי המצווה עם אחרים" בסיכומיהם נסו התובעים להציג תמונה לפיה הנתבעים מנעו מהם "...את הדבר הפשוט ביותר, לו ייחלו המבקשים, לבוא ולסייע, לטפל ולסעוד את אביהם היקר". דברים אלו שבסיכומים עומדים בסתירה מוחלטת

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

לעדויותיהם שלהם (למשל עדותה של תובעת 2 עמ' 31, עמ' 33 עמ' 34 ממנה עולה שמשנת 2006 לא הייתה בקשר עם המנוח). איני יכול לקבל הסברים אלו לאור האמירות על הקשר של התובעים עם אביהם ואף עם הנתבעים. במענה לשאלה "היה לך נייד לפני 9-8 שנים ולא היה לך בשימת הקשר את מספר של אבא שלך?" השיבה התובעת 4 "בשמונה שנים מאז שאמא שלי נפטרה לא היה לי את הטלפון" וכשנשאלה "וזה נראה לך רגיל שלא היה לך את המספר של אבא שלך?" ותשובתה "בין אבא לבת רגילים ברור שזה לא רגיל כמו שאת אומרת, אנחנו לא היינו רגילים. אף אחד לא גידל אותנו אז זה לא אבא ובת רגילים. ש. ואחרי שטרקו לך את הטלפון ומנעו ממך לדבר עם אבא שלך ניסית להגיע אליו? במענה לשאלה זו השיבה "לא ניסיתי, הרמתי ידיים הבנתי שאף אחד לא רוצה אותי שם. ידעתי שהוא בבית כנסת כל יום הרבה שעות אבל בזה שטרקו לי את הטלפון הסיפור נגמר" (פרוטוקול מיום 10/9/2017 עמ' 48)

32. המעיין בעדותו של התובע 1 (פרוטוקול מיום 16/3/2017) המעיד על עצמו שאין לו כל עניין בעיזבון המנוח וכל התנגדותו נועדה לסייע לאחיותיו, התובעות יחד עמו, מבין שההתנגדות היא הליך של 'מגיע' ו-'ראוי', אך ללא ביסוס אמיתי לאותה השפעה בלתי הוגנת נטענת.

התמונה המצטיירת היא של מערכת יחסים מורכבת של משפחה שסועה שהנתבעת היא רעייתו השלישית ובין המנוח לילדיו מנישואיו עם שתי נשותיו הקודמות והבן המאומץ (שאינו בתביעה) היו יחסים לא קלים לתובעים אשר רצו באהבת אביהם, אבל חוו תחושת החמצה. טרם יובאו דברי התובע 1 מצאתי להביא מדברי התובעת 4 שהיטיבה לתאר הדברים בעדותה "ההרגשה הכללית שלך, אני מרגישה מובסות ומושפלת ואת האשמה בסוף אחרי כל התקופה הארוכה של שנים על גבי שנים..." (פרוטוקול מיום 17/9/2017 עמ' 58) ובהמשך "אני שמעתי על המושג "השפעה בלתי הוגנת" אף פעם לא שמעתי את המשפט הזה. המילה השפעה אני יודעת מה זה, אני חשה את זה כל השנים מאז שאני ילדה. לשאלת בית המשפט מה הכוונה השפעה, לגיל 10 לשלוח אותנו למוסדות, להתגלגל ברחובות ולא לקבל כלום מאבא, לא אהבה לא תשומת לב לא שום דבר. ובסוף החיים לבקש מאיתנו תשומת לב זה מצחיק. שאלת בית המשפט: ההתייחסות הבוטה של אבא מגיל 10 נמשכת ככה? ת. כן כל הזמן נמשכה. אני כיבדתי את אבא שלי מאוד, עשינו לו כבוד כמו שחינכו אותנו לעשות כבוד לאבא וזהו" (פרוטוקול שם עמ' 60). אכן דברים קשים ואני מאמין באמונה שלמה בתחושות הקשות של התובעים כלפי חוסר התיקון של יחסו של אביהם אליהם גם לאחר מותו, אך אין באלה על אף הגורמים לאבן מקיר לזעוק להניח את היסודות לביטול רצונו של המנוח ולהורות על ביטול הצוואה.

33. תמונה דומה עולה, כאמור גם מדבריו של התובע 1 שבשל חשיבותם על אף ארכם יובאו כאן.

"ש. אתה ניהלת הרבה שיחות עם אבא שלך בנוגע לרכוש מה הוא מוריש? ת. היה רק מקרה אחד של ענייני רכוש, זה היה ב2007, ב2007 הגעתי לכרמיאל במסגרת פסטיבל ריקודים (מחולות) וידעתי שאחותי גרה בכרמיאל אז הלכתי לבקר אותה,

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ביקשתי ממנה לבוא לבקר והביקור עשה עליה רושם מאוד קשה, בביקור הזה הסתבר לי הטרגדיה ששלושת האחיות שלי שלא הצליחו לקיים מערכת יחסים נורמלית, פגשתי את אשתו השנייה של אבי הייתה חולה בדיאליזה שהיו כחולות, בעקבות המראה הזה הייתי מאוד כאוב על מצבן ובפגישה הראשונה באותה שנה שנפגשתי עם אבי ניצלתי את ההזדמנות שא. הלכה להכין תה, ואז שאלתי אותו אם הוא יודע על מצבה של י. שחולה דיאליזה הוא אמר שהוא ידע ושאלתי אותו אם הוא מועיד משהו לאחיותיי, הוא אמר לי שמ. תקבל את הדירה השנייה ושאלתי לגבי השאר אז הוא עשה לי תנועה ביד, אני לא יודע מה הפירוש של התנועה כי א. נכנסה לחדר, אני הבנתי אל תדאג.

לשאלת ביהמ"ש, אם הסיפור של אדוני הוא נכון מה מנע ממנו לעשות מה שאתה אומר? אני משיב כי אני לא יכול לענות על השאלה.

ש. שאלת אותו מה הוא מעיד לך, או רק לאחיותך?

ת. לא שאלתי, ואני לא מצפה לקבל שום דבר מהסיטואציה הזו.

ש. למה אתה תובע כאן אם אתה לא מצפה לקבל שום דבר?

ת. אני פה רק בשביל אחיותיי. ההערה שלי שהקשר שלי עם ב. היה יותר הדוק מאשר עם אחיותיי אני מעריך אותו כאח ואני חושב שגם הוא אותי אבל בגלל הסיטואציה הזו, אני חייב להתערב כי אני הייתי מעורב בכל מה שהיה, כלומר הייתי נוכח. מה שהיה פירוש של דבר שראיתי כיצד המשפחה מתרסקת והילדות האלה נשלחות למוסד, הייתי נוכח בכל זה ראיתי את הטרגדיה ולכן אני עומד כאן. אם ביהמ"ש שואל אותי אם מגיע להם פיצוי על מה שנגרם להן מאביהן, אני משיב כי לילדות האלה היו בית הן הוצאו מהבית בגלל הגירושין, בכסף הזה שהיה שלהן, אמרתי מהכסף של הבית שהיה שלהן גם נקנה הבית ברחוב XXX, הייתי פעמיים עם אבי שבאתי לבקר אותו שנסענו ל-XXX שמה הוא חיפש לקנות בית, פעם שלישית שהייתי שם זה היה בליווי של אחיו של האב, שגר בטבריה והוא ביקש גם ממנו להצטרף אלינו, [נאנח] אני לא זוכר באיזה שנה זה היה. אני מעריך שהייתי בן 16 או 17. (פרוטוקול מיום 16/3/2017 עמ' 18).

34. הדברים מדברים בעד עצמם. עולה תמונה של תסכול, כאב ורצון של ילדים לראות בחלק מעיזבונו של אביהם שייכות, ביטוי לחיבה והענקת אהבה חוזרת ממנו אליהם אך אין באלה כדי לאיין את רצונו בצוואתו עם כל הקושי שגורם הדבר לתובעים.

35. בסיכומיהם ניסו התובעים לצקת תוכן מעדויותיהם שלהם על פי המבחנים שנקבעו בעניין מרום. הראינו לעיל שהטענה על בידודו של המנוח נשללה מעדויותיהם שלהם. גם הטענות על תלות חריגה של המנוח בנתבעת אף הם נשללו. מבחני התלות ועצמאות שאותם מביאים התובעים בסיכומיהם מתייחסים לתקופה שלאחר עריכת הצוואה. כך, בסעיף זה התייחסו התובעים כאן למסמכים רפואיים ועל כך הרחבתי לעיל. דברים אלו נכונים גם ביחס לדברים הקשורים בתלות וסיוע. התובעים התייחסו לעדותו של מר ה. שהעיד שלמנוח הייתה מטפלת עובדת זרה בין השנים 2009-2011. אלא שהתובעים מתעלמים מעדותו המלאה של מר ה. "...תראה, אני, אני אגיד לך את האמת אני לא יודע אם היא הייתה

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

מטפלת רישמית או שהיא התעסקה בעזרה במשק הבית, אבל ראיתי אותה כמה פעמים שם, כל הזמן, עכשיו, זה שבגיל מבוגר קשה ללכת זה לא, לא סוד. אוקיי? ש. כן. ת. מצד שני, גם בשלבים מאוד מאוחרים הוא היה צלול לגמרי. אז אין פה בכלל ש. מטפלת אתה לא יודע למה היא, למה לקחו אותה? ת. לא, לא, לא. אני רק זוכר איך קראו לה ואיך היא נראתה. ש. באיזה שנה בערך זה היה? מטפלת. ת. סביבות 93 משהו כזוה אני חושב" (פרוטוקול מיום 7/5/2019 עמ' 147) והשוו עם עדותו של התובע 1 בדיון מיום 16/3/2017 עמ' 17-18). הדברים מדברים בעד עצמם.

התובעים מתייחסים להסכם הממון שבין המנוח לנתבעת וביקשו ללמוד מכך על התלות של המנוח בנתבעת שעל פי הסכם הממון הדירה ברח' XXX ניתנה לה. אין לי אלא לדחות טענה זו שהיא טענה בעלמא.

36. הנה כי כן אין בחומר שלפני בסיס לראות בנסיבות הצוואה ככזו שנערכה תחת השפעה בלתי הוגנת.

37. עדותו של עו"ד רוקח הייתה אמינה בעיני. לא מצאתי בכך שייצג את הנתבע בהליכים שונים כדי להניח שערך את הצוואה בניגוד לרצונו של המנוח. עורך הדין רוקח תיאר מערכת יחסים מקצועית עם הנתבע (פרוטוקול מיום 7/5/2019 עמ' 135-136). עורך דין רוקח תיאר בפירוט את אופן עריכת הצוואה. והדגיש שהמנוח הוא זה שפנה אליו. וכך העיד עו"ד רוקח: "...התחיל לדבר איתי בטלפון, אמרתי לו תשמע, זה לא דברים שעושים בטלפון, אתה צריך להגיע אליי למשרד עם רעייתך, אני צריך להבין את הרצונות שלכם, צריך להבין, ואז זכור לי שהוא הגיע אליי למשרד, הוא לוה על ידי ב., כמו שתמיד אני עושה אצלי במשרד, יש נהלים קבועים, זה לא משנה, ב. כמובן המתין בחוץ. מר ע. ז"ל ורעייתו שתבדל לחיים ארוכים נכנסו אליי לחדר, והתחלתי לשוחח, ואז אני מתחיל לדבר עם האדם, ואז אני מבין שהבחור בן 90 פלוס, ואז מיד כמובן אמרתי לעצמי, רגע, שנייה, אדם בן 90, אני נוקט משנה זהירות, בגלל הגיל. ואז התחלנו לפתח שיחה, שיחת חולין ארוכה, מאד, בגלל זה אני גם זוכר את המקרה, אני גם זוכר את הסיפורים שהוא סיפר לי. ומאד התרשמתי מזה שאדם בן 90 פלוס מדבר בצורה כל כך חדה, כל כך מוב[נ]ת, וכמובן בתור עורך דין שיש לו קצת ניסיון בחיים, בצמ[נ]יעות, אז כמובן ששאלתי אותו הרבה מאד שאלות. שאלות קרובות, שאלות רחוקות, ניסיתי להתרשם שהוא באמת מבין מה, במה מדובר. ולא רק שהבין במה מדובר הייתי המום מרמת הצלילות שלו בגיל שלו, וזה נגמר בזה שאיחלתי לעצמי גם בגיל שלו להיות עם רמת צלילות כזו. אז בגלל שהעובדה שהוא הפתיע אותי ברמת הצלילות, החיוניות וממש לא, לא האמנתי שהוא בן 90 ומשהו, הייתי בטוח שאולי הוא בן 70, אז פיתחנו שיחה, נתחיל, ושאלתי אותו אגב הרבה מאד שאלות, הרבה מאד שאלות והייתה שיחה ארוכה, מעבר לרגיל, כי, כי מן הסתם זה היה נראות לי נסיבות של גיל שאני צריך להיות יותר זהיר. ואז הוא בעצם הסביר לי שהם רוצים לעשות צוואה, הוא הסביר לי,

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ש: בשלב הזה, סליחה רגע, בשלב הזה שאתה משוחח איתו, כבר היו בידך את העתקים של שתי הצוואות הקודמות?

ת: לא, עדיין לא.

ש: עדיין לא.

ת: עדיין לא. בשלב הראשון, כמו בכל מקרה אצלי במשרד, אני לעולם לא מחתים אנשים על צוואה בפגישה הראשונה. בפגישה הראשונה אני מבין קודם כל את המקרה, את הנסיבות, אני מסביר איזה דרכים יש לעשות צוואה, יש כמה סוגים, כמה דרכים, אני מבין את הרצונות, מבין את המטריה. חקיתי אותו לעומק, כדי להבין מה הוא בדיוק עושה, מה הנכסים שלו, מה הדברים שהוא, מה הרצונות שלו, ובמקרה שלו שוב אני זוכר, יכול להיות שבמקרים אחרים לא הייתי זוכר, במקרה הזה אני זוכר מאד, ובגלל זה חלפו לפי דעתי איזה 10 שנים, אני עדיין זוכר, בגלל שהקד[ש]תי לזה המון זמן. המון שאלות, אני זוכר גם את הסיפורים שהוא סיפר לי מלפני קום המדינה, על עזה ולא יודע מה, ועל תקופות צנע ועל, שמעתי ממנו סיפורים ארוכים והקשבתי לו, ושאלתי שאלות כאלו ואחרות, ורק כשהייתי משוכנע שהבחור בהחלט מבין מה הוא עושה, בהחלט מבין מה הוא עושה, רק אז ירדנו לרזולוציות של עריכת הצוואה, והוא הסביר לי גם שאלה הנישואים ה-3 שלו, אם אני לא טועה, ויש לו ילדים מהנישואים הקודמים, הוא גם הסביר לי שהוא ערך צוואות קודמות. הוא גם הסביר לי ש, אני, אני, אני לחצתי אותו ואמרתי לו אתה מבין את המשמעות שאתה בעצם פועל בצורה הזו, ואתה מחליט לילדים אחרים לא? הוא אומר לי אני מבין, אני יודע מה אני עושה, לחצתי אותו בסוגייה הזאת כמה פעמים, כדי להבין את המשמעות של המהלך הזה, הוא היה שלם עם עצמו, הסביר לי שזה מה שהוא רוצה וזהו, ואז בעצם, זאת הייתה בעצם הפגישה הראשונה. זהו, אחרי הפגישה הראשונה שלחתי אותו הביתה, יחד עם רעייתו, לחשוב על הפגישה. רציתי שהם עוד, מה שנקרא, תמיד אני עושה את זה, גם במקרה הזה אני תמיד, ...

מבחינתי הוא (הנתבע-מ.ל) היה מחוץ לחדר וזה מה שחשוב. אני אומר שוב, עוד פעם הייתה לי, שוב פעם, שוב פעם היה לי מפגש ארוך, ארוך אפילו מהרגיל, כי שוב, בגלל שרציתי להיות שוב בטוח שאדם בגילו מבין מה הוא עושה, והאמת היא שלא, לא היה לי, לא היה לי שמץ, שמץ קטן שבקטנים שבספקות שהוא יודע בדיוק מה הוא עושה. הוא היה חד כתער, היה באמת, בצורה מעוררת השראה, החיוניות שלו והריכוז שלו, לכן לא היה לי חשש, אם היה לי באותו רגע איזה חשש קל שבקלים, אני מתאר לעצמי שהתהליך אצלי במשרד הוא שונה במצבים כאלה, יכול להיות שהייתי מבקש ממנו דברים אחרים, יכול להיות שאולי לא הייתי עורך לו את הצוואה בכלל, אני לא עושה צוואות בכל מחיר וזה לא, מבחינתי צוואה זה לא דיני נפשות, לא עושים אותה בכל מחיר. בגלל שהייתי משוכנע שזה המצב, הבאתי לו את, הבאתי את הנוסח של מה שכתבתי, הסברתי לו שוב, הוא לקח את, ...

ת: אני יכול עוד להסביר את המשך התהליך. הבאתי לו את הצוואות, הסברתי לו קודם כל מה, מה הצוואות אומרות. בני הזוג קראו את הצוואות, הסכימו לתוכן ואז כששוב, וגם אחרי ששוב, ניהלתי איתם גם שיחה באותו מעמד, שוב ניהלתי שיחה, שוב ארוכה, שוב

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

שמעתי הרבה סיפורים מעניינים, על המטבעות במדינת ישראל לפני 60 או 70 שנה. על המעבר בין הלירה החדשה ללירה הישנה, ואגורות ופרוטות, והייתה רזולוציה שוב, בשיחה, בשלב כל שהוא שסיימנו את הליך ההסברים וכולי הגברת ע. יצאה מהחדר, המתנה בפנינת ההמתנה, מר ע., נכנסו לחדרי העדים, ביקשתי מהעדים להכנס לחדר, הכרתי להם את מר ע. ז"ל, הסברתי להם מה אנחנו עושים, התרשמו ממנו, באמצעים שעדים יכולים להתרשם בסיטואציה כזאת, כמובן שהם לא תיחקרו אותו ולא שאלו אותו כמוני, אבל הם ראו שזה הוא וכולי והכל, וביקשתי ממנו לקרוא את הצוואה, קרא אותה, אני התרשמתי שהוא מאד מבין אותה, חתם עליה, העדים חתמו וכשסיימנו הוא יצא החוצה, הגברת נכנסה ועשינו בדיוק את אותו, את אותו, את אותו נוהל."

ת: הדבר הראשון, במרבית המקרים שאני מכיר שמגיעים הורים לערוך צוואה, אז אלה, ההורים אנשים מבוגרים, בהרבה מן המקרים, הם מלווים עם הילדים שלהם. לפעמים הנכדים שלהם, הרבה פעמים הזוכים נמצאים, מגיעים יחד איתם למשרד. כל עוד דלת משרדי סגורה וב-4 או ב-6 עיניים אני מסביר את הדברים, אני לא חושב שיש בזה שום פגם, עם כל הכבוד, כי כשהדלת נסגרת ונמצאים ב-4 עיניים, אז אנשים אומרים את אשר על ליבם.

ש: ובכל זאת אתה מיוודד, ...

ש: אתה מיוודד, ...

ת: אני אסיים את תשובתי. אנשים אומרים את אשר על ליבם, אני, אני שואל את השאלות הקשות ואין לי שום סיבה ורצון בעולם, וכל הכבוד לב. והקשר שלי איתו, הרישיון שלי, היושרה שלי עומדים מעל הצוואה הזאת, מעל העניין הזה.

ש: אין ספק בזה.

ת: אין לי שום סיבה, אני לא נהנה בצוואה, אני לא מתחלק איתו בצוואה. אני לא צריך לתת לו טובות הנאה מאיזו שהיא סיבה, כי גנבנו סוסים בפלמ"ח ביחד, אין לי שום סיבה לעשות את זה. אנשים מגיעים עם הילדים שלהם, עם הנכדים שלהם, מגיעים, כל עוד אני עומד בכללים של הדין, אני לא רואה עם זה שום בעיה, אני יכול להכיר אותו שבוע, אני יכול להכיר אותו 30 שנה, אין משמעות. אם אני אישית התרשמתי מהאדם ומצפוני רגוע ושקט, זה מה שקובע מבחינתי, לא מעניין אותי עם מי הוא הגיע. ב. לא ישב בחדר, לא ראיתי אדם שפוף, כפוף, מפוחד, שלא מבין, רגע, מתלבט, אם הייתה כזאת סיטואציה אני עוצר, אני אומר, רגע, חבר'ה, עצרו, עצרו, עצרו, אני לא עושה את הצוואה בכלל, מה אני צריך לעשות את הצוואה, מה אני, אם אני אעשה את הצוואה ו, אני מקבל חלקים ממנה? שאני צריך להרגיש רע עם עצמי? שמישהו עשה צוואה שהוא לא, וקוראים לי מצבים שאנשים באים ומבולבלים ומפוחדים ולא יודעים מה הם עושים והעד אמר לי, במצבים כאלה אני אומר להם חבר'ה עצרו עצרו עצרו, או שאני לא עושה את הצוואה או שתלכו תעשו שיעורי בית ותחזרו עוד פעם. אין לי שום סיבה לעשות צוואות לאנשים שמאחוריהם עומד איזה שהוא לחץ לא, ... " (פרוטוקול מיום 7/5/2019 עמ' 137-139).

בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

38. הארכת בהבאת עדותו של עורך דין רוקח שכן יש לדברים חשיבות רבה בהיותו עורך הצוואה. עדותו של עורך דין רוקח לא הוזמה ומתיישבת גם עם עדויות אחרות (ראו למשל עדותו של מר ה. לעניין צלילותו של המנוח).

39. יכול הייתי להמשיך ולהביא מעדויות התובעים כמו גם מהעדים החיצוניים (שהובאו על ידי הנתבעים ולא על ידי התובעים) כדי ללמד על כך שיש לדחות התביעה, אולם די לי באמור לעיל כדי להגיע למסקנתי שלהלן.

אחרית דבר:

40. לאחר שבחנתי את הראיות שלפני משעה שלא הובאו ראיות לחוסר כשרותו של המנוח, אין ראייה לשינוי או זיוף הצוואה וגם הטענה להשפעה בלתי הוגנת אין לה כל תימוכין ממשיים ומנגד עדותו של עורך הדין שהצוואה הייתה קוהרנטית ולא הוזמה אני דוחה את התביעה לביטול צו קיום הצוואה.

41. באופן חריג מצאתי שלא לחייב התובעים בהוצאות הגם שהייתי אמור לעשות כן. לא מצאתי להוסיף על כאבם של התובעים, כאב הנמשך להבנתי משך שנים רבות והגשת התביעה הייתה, לבד מההיבט החומרי, מעין בקשה למתן גושפנקא להיותם בעלי משמעות בעיני אביהם. הגם שכאמור אין בכך כדי לבטל את רצונו לא מצאתי להשית עליהם הוצאות על ערגתם לאהבת אביהם.

42. מתיר פרסום פסק הדין בהסתרת פרטים מזהים.

43. תואיל המזכירות לשלוח פסק הדין לצדדים ולסגור התיק.

ניתן היום, ב' תשרי תשפ"א, 20 ספטמבר 2020, בהעדר הצדדים.

מרדכי (מוטי) לוי, שופט